

ALEVİ/BEKTAŞI KÜLTÜR AKTARIMINDA MÜZİĞİN İŞLEVİ: GAZİANTEP - DÜZTEPE CEMEVI ÖRNEK OLAYI

**Function of Music in Conveying the Alevi / Bektashi Culture:
Gaziantep - Düztepe Cemevi Case**

Özgüç Acun ARSLAN¹

ÖZ

Türklerin günümüz kültürel özelliklerine bakıldığında zengin bir geçmişe sahip olduğu anlaşılır. Bu zenginliği sağlayanlardan biri, tarihsel süreç içinde geniş bir coğrafyada yol alan Türklerin farklı din ve inanç sistemleriyle olan etkileşimidir. Gerçekleşen her etkileşim eskiyi silmek yerine eskiyi örnek aldı. Bunun sonucunda kültürel özellikler yok olmadı ama şekil değiştirdi. Kültürel aktarım dediğimiz bu olguda müziğe düşen rollerden biri geçmiş ile bugün arasındaki bağı kurmaktır. Alevi/Bektaşî kültürüne bakıldığında müzik bu bağın güçlü olmasını sağlayan bir etkidir. Bu kültür içindeki dini özelliklerin Orta Asya'daki inanç sistemleriyle benzerlik taşıması konuyu her açıdan ilgi çekici duruma getirmektedir. Şaman geleneğinde müzik, dini törenlerin bir numaralı aracıyken bugün Alevi/Bektaşî kültüründe de konumu aynıdır. Müziğin bu kültür içinde sahip olduğu büyük söz hakkı sayesinde kültürel aktarım da sağlıklı yürümektedir. Alevi/Bektaşî inancında müzik sadece dini pratiklerin yerine getirilmesi haricinde bugün önemli bir misyon daha edinmiştir. Bu misyon, günümüz kültürel etkinliklerinde kendini gösterir. Zamanın gereği, dini törenlerin haricinde düzenlenen farklı kültürel etkinlikler kültürün yaşatılmasını ve aktarımını sağlar. Bu etkinliklerin gerçekleşmesi ise müzik sayesinde diyebiliriz. Bu bağlamda, bu makalede, Türklerin geçmişten günümüze müzik tarihini genel hatlarıyla ortaya koyduktan sonra Alevi/Bektaşî kültüründe günümüz kültürel etkinliklerin işlevi ve müziğe verilen rol değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili bir alan betimlemesinin yer aldığı makalede kültürel etkinliklerin kültür aktarımındaki önemi ve müziğin buna etkisine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alevi/Bektaşî kültürü, Gaziantep-Düztepe Cemevi örnek olayı, kültürel aktarım, kültürel etkinlikler, müzik,

ABSTRACT

In consideration with the cultural features of today's Turks, it is understood that they have a rich history. One of the things that ensure this richness is the interaction of the Turks, whom moved forward within a wide geography throughout a historical process, with different religious and belief systems. Each interaction that took place took the past as an example rather than replacing it. As

a result, the cultural features did not disappear but changed shape. In this phenomenon we call as cultural conveyance, one of the roles embodied by the music is to form the connection between the past and today. Looking at the Alevi / Bektashi culture, music is clearly a factor that ensures the strength of this connection. The fact that the religious characteristics within this culture bear resemblance with the belief systems in Central Asia puts the subject in an attractive position at every aspect. While music is the number one tool of religious ceremonies in Shaman traditions, its position is the same in Alevi / Bektashi culture today. Thanks to the great right to speak music acquired in this culture, the cultural conveyance also is conducted healthily. Music has earned another important mission in Alevi / Bektashi belief apart from the mere actualization of religious practices. This mission presents itself in today's cultural activities. Because of today's circumstances, the different cultural activities that took place outside of the religious ceremonies also enable keeping the culture alive and conveying it at the same time. It can be said that these activities take place thanks to music. In that sense, in this article the function of today's cultural activities in Alevi / Bektashi culture and the role given to music is analyzed after putting forth the Turks' history of music from past to today in general terms. In this article, where the field description in regard to the subject can be found, the findings in regard to the importance of cultural activities in conveying the culture and the impact of music are presented.

Keywords: Alevi / Bektashi Culture, cultural conveyance, cultural activities, Gaziantep-Düztepe Cemevi case, music.

GİRİŞ

Kültür, insanı bütünüyle ele alan bir kavram olması itibariyle tanımı da en güç olan terimlerden biridir. Sözlük anlamıyla kültür; "bir halkın ya da bir toplumun maddî ve manevî alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum ve davranış biçimleri; yaşama tarzı" şeklinde tanımlanır (Örnek 1971: 147).

Yeryüzündeki bütün canlılar bir genetik donanıma sahiptir. İnsan ise sahip olduğu bu donanımın üzerine bir var olma stratejisi daha geliştirerek evrim sürecinde kendini farklı bir noktaya taşımıştır. Bu strateji sayesinde insanlar doğal çevreye uyum sağlamışlar ve hayatta kalmışlardır (Emiroğlu vd. 2009: 520-521). Ancak bunları bir insanın tek başına yapması mümkün değildir. Adına kültür diyebileceğimiz bu var olma stratejisi insanları hayatta kalabilmek gibi büyük bir ortak çıkar etrafında birleştirmiş ve sonuçta halk ya da toplum adını verdiğimiz gruplar ortaya çıkmıştır. Toplum ise şu şekilde tanımlanabilir; "ortak bir yaşam alanına, dile ve kültüre sahip,

hayatta kalmak için ortak bir çaba gösteren örgütlenmiş bir grup ya da birbirine bağımlı insanlardan oluşan gruplar” (Haviland vd. 2008: 104). Tanımdan da anlaşıldığı üzere toplumu meydana getiren farklı alt gruplar vardır. Bu gruplar politik, coğrafi, dinsel/mezhepsel veya daha başka etkenlerle bir araya gelmiş olabilir. Bunlar sahip olduğu kültür çerçevesinde bir sosyal örgütlenme gerçekleştirir.

Bu sosyal örgütlenmeye toplumbilimciler toplum, antropologlar ise kültür adını verdiler. Bu makalede toplum sözcüğü de bahsedilen grubun kültürü için kullanılmaktadır. Sosyokültürel dizge adı altında incelenen kültürün/toplumun maddi, toplumsal ilişkiler ve ifade alanı şeklinde üç ana bileşeni bulunmaktadır ve bütün bu bileşenler etkileşimci perspektiften incelendiğinde birbirleriyle sıkı ilişki içerisindedirler. Çevreye uyum bağlamında birinde gerçekleşecek bir değişiklik dizgenin bütün bileşenlerinde tepkime yaratır (Kaemmer 1993: 4-5). Müzik ise ifade bileşeni altında kendine yer edinmekte ve insanların manevi dünyalarında işlevsel yanıla dikkat çekmektedir.

Kültür gibi müziğin de tanımlanması güçtür. Kendi içerisinde tutarlı birçok tanım bulunmasına karşın müziği bir bütün olarak tanımlamak pek mümkün görünmez. Kimileri toplumsal yönünü, eğitimdeki yerini, işlevini, etkisini göz önüne alır, kimileri bir yaratı ürünü olarak sanatsal şekilde tanımlar. Aslında müzik üzerine getirilen her açıklama müziğin hem sanat hem de bilim olarak değerlendirilmesini sağlar (Kaplan 2013: 14-17).

Her toplumun ‘o’ toplum olmasını sağlayan ve diğer toplumlardan kendini ayırma gereksinimi sonucu elde edilen kültürel kimlikte müzik veya müzikli edimlerin incelenmesi bu bağlamda önemlidir.

Kültürel kimlik, kolektif belleği oluşturan ortak dil, din, tarih, gelenekler, sözlü kültür ürünleri gibi unsurların bir nesilden diğer nesle aktarılması yoluyla toplumların bünyelerine nüfus ederek, toplumsal olaylar, ritüeller, törenler vb. kültürel bağlamlarda belirgin bir biçimde kendini gösterir (Altınay 2012: 266).

Bu yüzden müzik, incelenecek kültürde ister salt bağımsız bir biçimde var olsun ister kültürün diğer bileşenlerine gömülü olsun mutlaka ele alınmalıdır. Çünkü sanatın bir biçimi olan müziğin “estetik zevk vermek dışında sayısız işlevi vardır... Bir kültürün dünya görüşüne dönük bilgi, cinsiyet ve akrabalık ilişkilerinden dini inançlara, politik görüşlere ve tarihsel belleğe kadar değişik konularda (Haviland vd. 2008: 720)” işlevi göz ardı edilemez. Kolektif belleğin yaşatılmasında ve kültürün diğer kuşaklara aktarılmasında müzik etkinlikleri kültürel kimliğin korunabilmesi için etkin rol oynar. Her toplum/kültür kaybolmayı ciddi bir tehdit olarak gördüğünden ardından gelen kuşaklara kültür aktarımını kendisi için önemli bir vazife sayar. Müzik, bu aktarımın ve kültürün yaşatılmasının ifade edilme bağlamında somutlaşmış bir pratiğidir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında bu çalışmada Anadolu Alevi kültürü içerisinde müziğe biçilen rol incelenmiştir. Alevi kültüründe müzik, toplumsal yaşamın neredeyse her anına tanıklık eder. Bu nedenle makalede literatür tarama yöntemi ile birlikte alan araştırması yöntem ve tekniklerinden yararlanılmıştır. Yapılan alan araştırması çalışması aracılığıyla Alevi toplumunda kültürel kimliğin korunma ihtiyacı vurgulanmış olup müziğin üstlendiği rol değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

İlk olarak “batı müziği” dışındaki müzik türlerini anlamak amacıyla ortaya çıkan etnomüzikoloji, müzikoloji disiplininin bir dalıdır. Müzikoloji ise daha çok belgelerden hareket ettiği için etnomüzikolojiden ayrılır.

Müzikoloji; nota yazımı, müzik aletleri, müzik kuramları, müzik biçimleri vb. somut materyalleri temel alırken etnomüzikoloji; sözlü kültür ürünlerini kullanır. Müzik yazısının olmadığı kültürlerde, tarihsel sürece vurgu yaparak cevap bulmaya çalışan etnomüzikoloji, toplumbilimlerinin sahip olduğu kavramları ödünç alır. Bu kavramların içeriklerini ise alan araştırması yöntem ve teknikleri aracılığıyla doldurur.

Sözlü kültür ürünlerinin günümüze ulaşması “kültürel aktarım” veya “kültürleme” adı verilen kavramlarla açıklanır. Kişinin içine doğduğu kültürde, kültürün diğer üyelerinin öğretisi veya onlarla gerçekleşen etkileşim sonucu kültürel aktarım meydana gelir (Emiroğlu vd. 2009: 536). Her kültür kendi sınırlarını çizirken kendisine bilinçli ve bilinç dışı olsun bir kimlik yaratır. “Kültürel kimlik” denilen bu kavramı da A. Erol “kültürel farklılık temeline göre bir araya gelmiş insanlardan oluşan grupların/toplulukların, ayırılma, karşı olma ve kendisi olma arzusu ile, kendilerini diğer topluluklardan farklılaştırarak geliştirdiği bir aidiyet bilinci” şeklinde tanımlar (Erol 2009: 219). Kültürel kimliği oluşturan kültürel özellikler öncelikle toplumun yarattığı “kolektif bellekte” yaşar. R. Altınay, kolektif belleğin ortak dil, din, tarih, gelenekler, sözlü kültür ürünlerinden vb. oluştuğunu belirtmektedir (Altınay 2012: 266). Kültürel özelliklerin en fazla görülebildiği yerler kültürün içindeki etkinliklerdir. Bu etkinlikler “ritüel” olarak adlandırılır. Ritüeller yılın belli zamanları gerçekleştiği kadar belli bir olay sonucu da düzenlenebilir. Tarih içerisinde gelenek şeklini alanlar “ritüel içi”, günümüzde farklı amaçlarla yaratılanlar ise “ritüel dışı” olarak tanımlanabilir. Makalede yer alan bir başka kavram “küreselleşme”dir. “Dünyanın bütün bölgelerinin birbirine bağlandığı ve birbiriyle ilişkili her şeyi saran tek bir sisteme dönüştüğü hızlandırılmış gelişme süreci” küreselleşme olarak tanımlanır (Haviland vd. 2008: 782). Bu kavram, makalede incelenen kültür kadar bütün dünyadaki kültürleri de etkilemektedir.

Asya’dan Anadolu’ya Türkler ve Müzik

Tarihte Türklerin kurduğu birçok devlet olmuştur ve ortaya çıkan her devlet bir öncekinin mirasına katkıda bulunarak yoluna devam etmiştir. Siyasi, ekonomik, askeri veya kültürel alanda olsun devralınan bütün bu miras günün ve çevrenin koşulları

gereği yeniden şekil alarak ilerlemektedir. Bu nedenle sahip olduğumuz kültürel özellikler aslında bugünün değil bugüne kadar olanların toplamıdır. Bu yüzden Anadolu hangi alanda olursa olsun incelendiğinde var olan kültürel öğelerin özü çok eskilere kadar dayandırılabilir.

Müzik bu kültürel öğelerden bir tanesidir. Türklerin Orta Asya'dan gelen kökeni araştırıldığında da müziğin zengin varlığı rahatça görülür.

Türklerin Altay Dönemi'yle başlayan kültür tarihi aynı zamanda Türk müzik kültürünün de başlangıcı sayılır. Altaylar Dönemi'nde başlıca görevi dinsel ve büyüsel olan müziğin Hunlar Dönemi'nde devletin varlık simgesine dönüşerek alan genişlettiği göze çarpar. Davulun resmi ve dini çalgı olduğu Hunlarda ayrıca askeri müzik topluluğunun temeli olan "Tuğ Takımı" bulunurdu. Bilinen en eski Türk telli çalgısı olan kopuz da Hunlara dayandırılmaktadır. Müziği teknik olarak daha ileri götüren Göktürkler'de ise müzik devletin, toplumun ve birey yaşamının vazgeçilmez parçası olmuştur. Din ve devlet törenleri, bayram, şölen, kutlama ve eğlencelerde müzik başrolü oynamaktaydı. Günümüzde bağlamanın atası olarak bilinen kopuzun da, Göktürklerin son, Uygurların ilk evrelerinde (8.yy.) Akdeniz coğrafyasına ulaştığından söz edilir (Uçan 2015: 15-31).

Müzik bugün olduğu gibi geçmişte de Türklerin yaşantısında çok önemli bir unsurdur. Dini merasimlerden av eğlencelerine, savaşlardan kutlamalara, doğumlardan ölüm törenlerine ve isim koyma merasimlerine varan geniş sosyal yaşantının tamamına tanıklık eden müzik olmuştur (Vural 2016: 69).

Bu bağlamda, Türklerin yaşantısını İslamiyet öncesi ve sonrası şeklinde incelemek müziksel unsurlar ile kolektif belleğin yaşatılmasında ve aktarılmasında etkin olan müziksel edimlerin geçmişten gelen bağını algılamamız için sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Bugün çoğunluğu İslamiyet'i benimsemiş olan Türkler, Asya'da daha önceleri şamanist öğeler taşıyan Gök Tanrı inancına sahiptiler.² Zamanla geniş coğrafi alana yayılmaları sonucu farklı dinlerle etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Şamanizm kadar bilinmese de Budizm inancının Türkleri en çok etkileyen bir başka din olduğu düşünülür. Batı Asya'ya göz atıldığında da Mazda ve Mani inancını özümsemiş diğer grupların varlığı anlaşılmaktadır (Zelyut 2013: 191). Türklerin İslamiyet'e geçişlerinden sonra şaman geleneğinden gelen yaklaşımlarını yeni dinlerine uyarlamaları sonucu oluşan ve "Anadolu Aleviliği" adını alan olgu; Müslümanlık içerisindeki mezheplerden olup sözlükteki Alevilik tanımı "Hz. Ali'ye mensup olanlar. Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'yi imam olarak tanıyanlar" şeklinde karşımıza çıkar (Cebecioğlu 2014: 43). Orta Asya kültürel öğelerinin Türk Alevilik geleneğindeki öğelerle benzerlik taşıması konuyu müziksel açıdan da ilgi çekici duruma getirir.

² Geniş Bilgi için Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1978; Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Ötügen Yayınları No:186, İstanbul: 1989, ss.131-156; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul: 1989, s.57.

Şamanizm’de şamanlar, günümüz meslek dallarının birçoğunu yerine getiren dinsel liderlerdi.³ “Tabip, çalgıcı, ozan, koruyucu ruh, iyileştirici ruh konumundaki bir güçler toplama” (Zelyut 2013: 193) olan şaman geleneğinin İslamiyet’in kabulü ile beraber kaybolmayıp şekil değiştirdiği düşünülür. Orta Asya’nın kimi bölgelerinde bu geleneğin varlığı hala görülebilmektedir (Mélíkoff 2004: 35). “Ata geleneği içinde yer alan şamanlar, İslam dünyasına girildikten sonra baba konumuna geldiler. Baba olgusu 16. yüzyıla kadar sürdü. Daha sonra bunlara dede denildi” (Zelyut 2013: 193). Bununla birlikte günümüz de sürdürüldüğü gözlenen Alevi cem ritüelleri ile Bektaşî meydanlarında Alevi dedeleri ve/veya Bektaşî dedebabalaları, halife babaları ve babaları tarihsel kökenleri itibarıyla bu Orta Asya geleneklerine kadar dayandırılabilir.

Geçmişte şamanların farklı Türk boylarında Kam, Baksı gibi isimler altında anıldığı ve ayin yapmak, hasta bakmak, kopuz çalıp şiir söylemek, vecde gelmek ile raks etmek gibi çeşitli işlerinin olduğu farklı kaynaklarda sıkça belirtilir (Vural 2016: 75). Zaman içinde ortadan kalkmayan Şaman geleneği, şehirlere yakın yerlerde iş bölümünün ortaya çıkmasıyla şekil değiştirmiştir. Sihirbazlık, hekimlik vb. işleri farklı insanlar yerine getirirken kırsalda ‘halk şairi’ etkin olmaya devam etti. Bu halk şairleri daha sonra ozan olarak isimlendirildi. Tasavvuf teşkilatının genişlemesiyle beraber tekkelerde müzik ve şiir iyice önem kazandı ve bu ozanlar da “Pir”e bağlandı (Noyan 2000: 6-7).

Bir zamanlar şamanların liderlik ettiği müzik içerikli ayinler nasıl grupları ortak bir inanç ve yaklaşımla birleştirdiyse günümüzde müzik, Alevi kültüründe de aynı işlevi görmektedir. Zamanla değişen kültürel öğeler bugün dini veya dindışı etkinliklerle yaşatılmaya devam etmektedir. Amaç her ikisinde de kültürün sonraki kuşaklara aktarımıdır. Bu bağlamda müzik, Anadolu’daki Alevi toplulukların kolektif belleği yaşatmak ile kültür aktarımı için kullandığı önemli bir araçtır.

Günümüz Alevi/Bektaşî Topluluklarında Kültürel Etkinliklerin İşlevi

Günümüz insanı, kentleşmenin hız kazanması, küreselleşmenin yarattığı tekdüze yaşam sonucu günden güne kültürlerinden uzaklaşmaktadır. Aleviler de bu durumdan etkilenen topluluklardır. Büyükşehirlere bulunan cemevleri bünyesinde aşure günü, anma töreni, özel konserler vb. düzenlenen ritüel dışı kültürel etkinlikler, Alevilerin birlikteliklerini sağlamada önemli bir işleve sahiptir.

Küreselleşmeyle birlikte büyükşehirlere yaşamak durumunda kalan insan gittikçe kendini yalnız hissetmektedir. Bir kültür yaratıcısı olarak insanın kendine, çevresine yabancılaşması beraberinde farklı arayışları getirir. Çünkü insanlar büyüyen şehirler içerisinde adına modern toplum denilen bir yapının parçası olarak sosyal

³ Geniş Bilgi için Bkz. Mircea Eliade, *Şamanizm*, Çev. İsmet Berkan, İmge Kitabevi, Ankara: 2006, s.22; Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara: 1995, ss.66-71; Fuat Köprülü, *a.g.e.*, ss.57-67; Ali Faik Demirci-Nebahat Akgün Çomak, *Şaman ve Türk Dünyası*, Bağlam Yayınları, 1.Basım, İstanbul: 2009, s.15.

ihtiyaçlarına cevap bulamamaktadır. Kalabalıklar içerisinde yalnız kalmak istemeyen insan, kendi kültürünü paylaşan diğer insanlarla bir araya gelmek ister. Türkiye'deki büyükşehirlerde hemşeri olanların belli bölgede yaşaması, hemşeri dernekleri vb. gibi örnekler bu kültürel çevreyi sağlamaya beraber daha küçük bir çerçeveye sayesinde kültürün yaşatılmasını da sağlar (Bilgin 2007: 23). Aleviler de, kendilerine kültürel bir alan yaratarak özelliklerini korumaya çalışan bir topluluktur.

Alevi toplulukları, kırsalda bir zamanlar dışarıya kapalı dini törenler düzenlerken kentleşme sonucu bu özellik seyrekleşmiştir. Farklı kökenlerden (Alevi ocakları) gelen ve kendini Alevi olarak nitelendiren kişiler, büyükşehirlerde dernek veya vakıfların oluşturduğu cemevlerinde bir araya gelmeye başlamıştır. Bu cemevlerinde Alevi toplulukları inanç bağlamındaki törenleri sürdürürken ritüel dışı etkinlikler de kültürün devamlılığını sağlamaya olanak verir. Ritüel içi müzikli pratiklerin ise ritüel dışı etkinliklerde de yer aldığı gözlemlenmekte olup bunun en belirgin örneği semah dönülmesidir. Semahlar, ritüellerin önemli bir pratiğidir ancak günümüzde ritüel dışının olmazsa olmazı durumuna gelmiştir. Müzikli bir pratik olan semah, ritüel dışı esnasında gerçekleştiği için bir gösteri özelliği kazanmaya başlamıştır. Günümüzde Alevi kültürel kimliğine mensup olmayanların da katıldığı gözlemlenen bu türden etkinliklerde semah dönülmesi, bu kültüre ilgi duyan insanlar için bir tanıtım işlevi de sağlamaktadır (Emiroğlu vd. 2009: 32).

Köklü bir kolektivitinin en eski ve kadim kültürel mirası bile, günümüz koşullarında değişir. Ancak farklı biçimlere evrilmeye ve farklı etkinlikler içinde kendine yer bulmaya çalışır. Bu gelenekten yüz çevirme ve yozlaşma değildir (Erol 2015: 127).

Alevi kültürünün dinamiklerini canlı tutacak olan bu türden ritüel dışı etkinlikler aynı zamanda bu kültürel kimliğin kentli modern topluma da uyumlaşma sürecinin bir göstergesidir. Bu bağlamda Gaziantep gibi büyükşehirlerdeki cemevleri bu kültüre mensup gençlerin çeşitli festival, tören, kültür şenliği vb. adı altında bir arada bulunmasına ve bu yolla da birlik duygusunu arttırmaya yönelik bir ortam sağlamaktadır.

Alan Betimlemesi

Gaziantep'in Şahinbey ilçesi Düztepe Cemevi'nde 2017 Nisan ayı içerisinde "Âşık Mahsuni Şerif'i Anma Programı" düzenlenmiştir. Birkaç yıldır gerçekleştirilerek Düztepe Cemevi'nin etkinlikleri arasında yerini alan bu etkinlik, değişen günümüz koşullarına kültürün uyum sağlaması ve kültür aktarımı bakımından önem teşkil eder. İki gün süren etkinlik, ilk gün cemevi bahçesinde yapılan kermes ile başladı.

İkinci gün ise etkinliğin bahçede saygı duruşu ve İstiklal Marşı ile başlamasının ardından cemevi dedesi bir açılış "gülbang"⁴ okudu.⁵ Gülbang çekmek için kürsüye

⁴ *Gülbang; gül sesi. Bazı özel durumlarda, birinin yüksek sesle okuduğu tertip edilmiş dua. Dinleyenler, âmin yerine Allah Allah diyerek bu duaya topluca katılırlar... Gülbanglar "Hü diyelim" sözüyle biter, dinleyiciler*

gelen dede duasına başlamadan önce topluluğa nasıl vaziyet alınması gerektiğini belirtti. Topluluk dedenin tabir ettiği şekilde ayakta dara durarak duayı dinlemiş ve duaya “Allah Allah” diyerek katılmıştır. Dua esnasında alınması gereken vaziyetin dede tarafından belirtilmesi, kültürel bir özelliğin hatırlanması kadar gençlerin de öğrenmesini sağlayan bir olguydu.

Konserler başlamadan önce gerçekleşen konuşmalarda Mahsuni Şerif’in yüce insanlığı, müzisyenliği vurgulanmış, Anadolu topraklarının yetiştirdiği diğer nice değerler saygıyla anılmıştır. Alevi kültürünü benimsemiş olan insanların hak yolunda birlik içerisinde bulunmasına konuşmalarda ayrıca vurgu yapılmıştır.

Etkinliğin müzik kısmına geçilmesiyle anma törenine gelen insanlar çok daha yoğun bir motivasyona ulaşmış ve konserleri dikkatle dinlemiştir.

Sahnede ilk yer alan sanatçının çaldığı bağlamaya bir gitar eşlik etti. Bu noktada gitarın varlık göstermesi, büyükşehirlerde yer almaya başlamış kültürün zamana uyum göstermesi olarak da değerlendirilebilir. Bu kültüre mensup olan insanlar, büyükşehirlerin sağladığı çeşitliliğe yüz çevirmemiş aksine kültürünü zenginleştirebilecek öğeleri bünyesine katmıştır. Köklü bir tarihe sahip olan gitarın dünya çapındaki popülerliği 20. yüzyılda başlar. 19. yüzyılda İspanya’da gelişerek bugünkü durumuna gelen modern klasik gitar, gerek rahat taşınabilir olması gerekse çokseslilik dediğimiz zengin müzik kapasitesiyle dünya üzerindeki kitleleri cezbetmeye devam etmektedir. Bir konser çalgısı olarak kendini kanıtlayan gitarın, eşlik çalgısı olarak da birçok kültürde yer edinmeye başladığı görülür. Konserde bağlama ile gitarın birlikteliği yapılan müziği alışılanın dışına çıkararak farklı bir şekle sokmuştur. Çoksesliliğin elde edilmesi sonucu etkinliğe katılan insanlar farklı bir tat ve deneyim yaşadı.

Genç kuşak, cemevleri bünyesinde kültürünü yaşayarak öğrenme ve devam ettirme imkanı elde eder. Gençlerin bu çatı altında bir araya gelerek oluşturduğu semah ekibi kendilerinin olduğu kadar izleyen kitlenin de aidiyet duygusunu güçlendirir. Çünkü semahlar “organize olmayı ve sosyal manada birlikte iş görmeyi ve özellikle hizmet sunmayı hedef alan bir didaktik ritüel uygulama” (Yaltrık 2003: 285) olması itibarıyla topluluğun bir olma duygusunu etkilemektedir. Alevi/Bektaşî inancında ibadetin önemli kısımlarından olan semahın bugün ritüel dışı etkinliklerde yer alması onun bir gösteri özelliğine bürünmesine yol açar. Bunun bir yozlaşma olarak nitelendirilmemesi; aksine günün şartları karşısında kendini yenileme olarak adlandırılması daha doğru bir değerlendirme olabilir.

toplucu “Hûû” diye bağırırlar. Hû, “O” anlamına gelen bir zamir olup Allah demektir. Bkz. Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Otto Yayınları, Ankara: 2016, s.181.

⁵ Okunan Gülbank şöyledir; “Bismişah Allah Allah, vaktimiz hayır ola, hayırlar feth ola, şerler def ola, münkir münafık berbat ola, Hak Muhammed Ali yardımcımız ola, yolundan katarından ayırmaya, Cenab-ı Hak gönlümüzü bir, yolumuzu on iki imam eyleye, bu meydanlarda acılara düşürmeye, aşkını aydınlığını bizden esirgemeye, gönlümüzü bir, yolumuzu on iki imam eyle, gerçeğe Hû Mümin’e Ya Ali”

Âşık Mahsuni Şerif'i Anma Programı, gençlerin semah dönmesi ile son buldu. İzleyen kitlenin zaman zaman semah ekibini alkışlaması bunun bir gösteri şeklinde algılandığını yansıtmakla birlikte bu alkışların olmaması yönünde uyarılar da yapılmıştır.

Topluluk, cemevinin dağıttığı aşureleri yedikten sonra dağılmıştır.

SONUÇ

2016 yılı nüfus yoğunluğuna göre Türkiye'nin sekizinci büyük kenti olan Gaziantep, göç almaya devam eden bir ildir. Bunun sonucunda farklı kültürlerden topluluklar bir araya gelmekte; Alevi toplulukları da Gaziantep sınırları içerisinde önemli bir nüfusa sahip olup kültürel kimliklerini sürdürmeye devam etmektedirler. Bu bağlamda Gaziantep ili Şahinbey ilçesi Düztepe mahallesinde yer alan Düztepe – Cemevi'nin üstlendiği misyonun oldukça önemli olduğu gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, içinde yaşanan kültürel çevrenin kültürel kimlik inşasında belirleyici olduğu bilinmektedir. Bu kimlik aynı duygu, düşünce ve amaçlarla bir arada bulunan insanların kendilerini diğerlerinden ayrı tutmasını sağlayarak kültürel bir çevre oluşmasına yardımcı olur. İnsanlar, bu çevre içerisinde kültürel unsurlara ortak anlamlar yükleyerek bir iletişim dili gerçekleştirir ki müzik bu iletişim dilinin başlıca unsurudur. Ortak kültürel değerlere sahip toplumların o kültür içerisindeki müziksel değerlere de ortak bir anlam ve işlev yüklemeleri doğal bir sonuçtur. Etnomüzikoloji de bu noktada müziğin evrenselliği anlayışına karşı durur. Bu bağlamda müzik, kültürel sınırlar arasında ayrıştırıcı bir unsur olduğu kadar ayrıştırdıklarını da bir araya getirmesi bakımından önemlidir.

Alevi/Bektaşî kültürüne bakıldığında ise kültürel kimliğin oluşması ve pekişmesinde müziğin birinci derecede rol oynadığı rahatça görülür. İster ritüel içi ister ritüel dışı olsun müziksiz hiçbir etkinliğin var olmadığı bu kültür de, kültürel kimliğini canlı tutmak için müzikten fazlasıyla istifade eder. İbadetin her safhasında müziğin yer alması, kültürel ve kolektif bellek aktarımının daha sağlıklı ve kalıcı olmasını sağlar. Alevi/Bektaşî kültürünün her daim kendini yenileyebilmesi, yenedünya düzeninde bir olma düşüncesini koruyabilmesi müzikteki değişimi de kavrayabilmesi sayesinde mümkündür. Çünkü müzik yalnız bağlama ile gerçekleştirilen bir ibadet aracıysa, günümüzde ritüel dışı etkinlikler sayesinde dünyaya açılan bir pencere olmuştur. Alevi toplumu günümüzde, gerek sosyoekonomik gerek sosyopolitik açılımlar sayesinde yurt içi ve yurt dışında çeşitli federasyon, cemaat vb. toplumsal oluşumlar sayesinde kendi kültürel kimliklerini yaşatabilme ve canlı tutabilme olanağına sahiptirler. Bu makalenin sınırlarında ele alınan Gaziantep - Düztepe Cemevi Âşık Mahsuni Şerif'i Anma Törenleri'nde de ritüel dışı etkinliklerin bu beldedeki Alevi toplulukları bir araya getirmiş olduğu ve bu etkinliklerde müziğin başat bir rol üstlendiği açıkça görülmüştür. Bununla birlikte Alevi kültürel kimliğinin temel felsefesini, ilkelerini yaşatmak konusunda tutarlı ve kararlı oldukları gözlenen Gaziantep - Düztepe Cemevi mensupları diğer taraftan

müzikli pratiklerinde çoksesli müziğe özgü bir çalgıyı da kullanmak suretiyle kent kültürüne uyum sağlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Düztepe Cemevi örneğinde de, kültür aktarımının müzik eksenli gerçekleştirilen ritüel dışı etkinlikler konusunda Alevi kültürel kimliği alanındaki literatüre yeni bir alan tespitinin eklenmesi amaçlanmıştır. Bu makalenin sınırlarında okuyucuya sunulan tespitler yalnızca söz konusu alana ilişkin başlangıç niteliğinde veriler olup bu verilerin çeşitli perspektiflerden incelenmesi ve değerlendirilmesi için alanda katılarak gözlem çalışmalarına devam edilecektir.

KAYNAKÇA

- Altınay, F. Reyhan (2012). *Türk Halk Müziği Makaleler Kitabı*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, Nuri (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Kitaplar.
- Cebecioğlu, Ethem (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları.
- Demir, Ali Faik, ve Akgün Çomak, Nebahat (2009). *Şaman ve Türk Dünyası*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Eliade, Mircea (2006). *Şamanizm*. Çev. İ. Berkan. Ankara: İmge Kitabevi.
- Emiroğlu, Kudret, ve Aydın, Suavi (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erol, Ayhan (2009). *Popüler Müziği Anlamak -Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erol, Ayhan (2015). *Müzik Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Haviland, William A. vd. (2008). *Kültürel Antropoloji*. Çev. İ. D. Sarioğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kaemmer, J. E. "ty". *İnsan Yaşamında Müzik (Music in Human Life)*. Çev. Y. Özer, Basılmamış Çeviri.
- Kafesoğlu, İbrahim (1989). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kaplan, Ayten (2013). *Kültürel Müzikoloji*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Köprülü, Fuat (1989). *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Ötügen Yayınları No: 186.
- Melikoff, Irène (2004). *Hacı Bektaş -Efsaneden Gerçeğe-*. Çev. T. Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Noyan, Bedri (2000). *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*. C. 3, Ankara: Ardıç Yayıncılık.
- Ögel, Bahaeddin (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Uçan, Ali (2015). *Türk Müzik Kültürü*. Ankara: Evrensel Müzik ve Yayınevi.
- Vural, Feyzan G. (2016). *İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik -Hun, Köktürk ve Uygur Devletleri-*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Yaltrık, Hüseyin (2003). *Tasavvufi Halk Müziği*. Ankara: TRT Yayınları.
- Zelyut, Rıza (2013). *Türk Aleviliği -Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni-*. Ankara: Kripto Yayınları.

EKLER

Fotoğraf 1: Gaziantep - Düztepe Cemevi dedesi "Açılış Gülbangi"nı okurken

Fotoğraf 2: Gaziantep - Düztepe Cemevi'nde konserler devam ederken

Fotoğraf 3: Gaziantep - Düztepe Cemevi Semah Ekibi

Fotoğraf 4: Gaziantep – Düztepe Cemevi Semah Ekibi

Fotoğraf 5: Gaziantep – Düztepe Cemevi etkinliğinden iki gün önce araŐtırmacı zgŐ Acun ARSLAN